

PÉTER MIHÁLY

JEVGENYIJ ANYEGIN: A KÉT LEVÉL

1

Fókuszhelyzetben

A *Jevgenyij Anyegin* szerkezetének sajátossága egymásnak élesen ellentmondó véleményeket váltott ki úgyszólván a mű megjelenésétől napjainkig. A korabeli kritikusok és olvasók közül számosan úgy vélték, hogy a mű sem tartalmában, sem felépítésében nem szerves művészi egész, hanem csupán mesterien megrajzolt képek laza füzére, s így voltaképpen regénynek sem tekinthető.¹ Napjainkban Andrej Szinyavszkij fejtette ki egyébként számos friss gondolatot tartalmazó Puskin-esszéjében, hogy „Puskin szándékosan írt olyan regényt, amely nem szól semmiről”,² s a költő programja valójában abban állt, „hogy a mímelte történet körül tévelyegve kerülgesse a lényegét, ne mondjon semmit, s ezzel mintegy megteremtse a létezés végtelen kötetlenségének a légkörét...”³ Szinyavszkij szerint az *Anyegin* „verses regényből antiregénnyé bomlott szét”,⁴ és „szembetűnő az *Anyegin* töredékessége, amely szinte egy fél szónál szakad meg...”⁵ Ezzel szemben Belinszkij annak idején azt állította, hogy „vannak regények, amelyeknek éppen az ad értelmet, hogy nincs végük, mert magában az életben is számtalan esemény marad megoldatlanul...”⁶ Újabban Bocsarov értelmezte hasonló módon az *Anyegin* záró sorait, amelyekben a költő regénye sorsát „az élet regényének” lezáratlanságával veti egybe:⁷

Блажен, кто праздник жизни рано
Оставил, не допив до дна
Бокала полного вина,

Boldog, ki serlegét fenékiig
Nem hajtja fel élet-torán,
Otthagyja ünnepét korán,

¹ Lásd ЛОТМАН, Ю. М.: *Пушкин. Биография писателя. Статьи и заметки 1960–1990. «Евгений Онегин». Комментарий.* Санкт-Петербург, Искусство, 1995. 434–435.

² SZINYAVSZKIJ, Andrej: *Séták Puskinnal.* Fordította: Szőke Katalin. Budapest, Európa, 1994. 97.

³ Uo. 99.

⁴ Uo. 49.

⁵ Uo. 115.

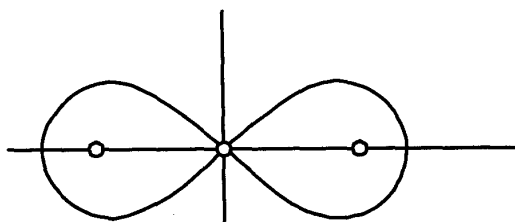
⁶ BELINSZKIJ, Visszarion: *Puskinról, Lermontovról, Gogolról.* Válogatta: Nyíri Éva. Budapest, Magyar Helikon, 1979. 320.

⁷ БОЧАРОВ, С. Г.: *Поэтика Пушкина. Очерки.* Москва, Наука, 1974. 103.

Кто не дочел ее романа
И вдруг умел расстаться с ним,
Как я с Онегиным моим.
(VIII, 51)

Regényét nem forgatja végig,
S megválnak tőle könnyedén,
Mint Anyegintől válok én.
(Áprily Lajos; a továbbiakban: Á.)

Hivatkozhatunk ugyanakkor olyan Puskin-kutatókra is, akik éppenséggel az *Anyegin* szigorú megszerkesztettségét, harmonikus felépítését hangsúlyozzák. Így például Blagoj *Мастерство Пушкина* című monográfiájában külön fejezetet szentel a regény szabályos és tagolt szerkezetének, „meséje szimmetrikus rendezőelvűnek”.⁸ Gukovszkij szerint Puskin verses regénye „mintapéldája a szüzsé át gondolt, geometrikusan zárt és világos felépítésének”.⁹ De hivatkozhatunk Szinyavszkijra is, aki – némiképp ellentmondva fentebb idézett gondolatainak – megállapítja, hogy „Puskin a leginkább kerekded író az orosz irodalomban – környezetében mindent a legszívesebben körbe zárna, legyenek azok az események körvonalai vagy csattanós végződése a strófának...”, továbbá: „A körforma és annak bonyolult atyafisága, a különféle ellipszisek és lemniszkáták felelnek meg leginkább Puskin szellemének...”.¹⁰

lemniskáta

A lemniszkáták (vagy Cassini-féle görbék) olyan síkbeli pontok mértani helyei, amelyeknek két adott ponttól (a lemniszkáta fókuszaitól) mért távolságaik szorzata állandó.¹¹ A lemniszkáták egyik jellegzetes típusa a fekvő nyolcas, amely egyszerismind az ókori retorikákból ismert fontos alakzat, a *kiazmus* szimbolikus ábrázolásának is tekinthető. A kiazmus mint szintaktikai alakzat a párhuzamos és ellentétes sorrendű szerkesztés egyesítéséből jön létre (lásd például a tokaji aszú ismert reklámszövegét: *a borok királya, a királyok bora*). Fónagy Iván mutatott rá, hogy a kiazmus mint *gondolati* alakzat kiterjedhet egy irodalmi mű egészére és különböző formákat ölthet (kosztümcsere, szerepcsere, nemek felcserélése,

⁸ БЛАГОЙ, Д.: *Мастерство Пушкина*. Москва, Советский писатель, 1955. 185.

⁹ ГУКОВСКИЙ, Г. А.: *Пушкин и проблемы реалистического стиля*. Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1957. 267.

¹⁰ ШИНЫВСКИЙ, Андрей: i. m. 1994. 42.

¹¹ Lásd: *Természettudományi Kislexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

sorscsere stb.¹²). Nos, nézetem szerint a *Jevgenyij Anyegin* kompozícióját némi egyszerűsítéssel felfoghatjuk egy nagy ívű kiazmusnak, amelynek mindkét, tükröképszerűen szimmetrikus tagja antitézisen alapul:

T. szerelmet vall A.-nak, A. visszautasítja T.-t
A. szerelmet vall T.-nak, T. visszautasítja A.-t

Ha mármost geometriai metaforával lemniszkatáaként fogjuk fel e kiazmust, akkor annak két fókuszát kétségtelenül a két levél, illetve az azokat követő két találkozás alkotja. Hogy ez a mértani pontosságú szimmetrikus építkezés mennyire volt tudatos, azt teljes bizonyossággal nem tudjuk megállapítani, de mindenképpen a tudatosság mellett szól az a körülmény, hogy Puskin több mint egy évvel a regény befejezése után írta meg Anyegin levelét, s ezzel helyreállította az Anyegin utazásáról szóló fejezet kihagyásával megbontott kompozíciós szimmetriát.¹³

A Puskin-kutatók már régebben felfigyeltek arra, hogy a két levél nemcsak a regényben elfoglalt helyüket illetően mutat tükröképszerű szimmetriát, hanem szövegük is tartalmaz párhuzamos, illetve szimmetrikus elemeket. Az egyes szavak és kifejezések szintjén alighanem Vinogradov mutatta ki először az egyezéseket.¹⁴ A két levél (és egészében a regény szüzséjének) szimmetriája azonban nem öncélú és nem követ valamiféle elvont strukturális stratégiát. Úgy tűnik, Puskin azért alkalmazta e már-már geometriai szigorúságú szerkesztési módot, hogy a hasonlóságok alapján hangsúlyosabbá tegye a különbségeket, a szimmetria háttéréből kiemelje azt, ami aszimmetrikus, a *lehetőséges* látszatát keltve érzékeltesse a *lehetetlent*. A regény kompozíciója végül is annak az alapérzésnek kifejezését szolgálja, amelyet a költő 1824-ben, a *Cigányok* záró soraiban így fogalmazott meg:

И всюду страсти роковые,
И от судеб защиты нет.

(Hegedűs Géza fordításában: „Üldöznek vészes szenvedélyek, / S törvény elől nincs védelem.” A fordító a „törvény” szóval fordította a *sors*, *körülmények* jelentésű „судьба” főnév többes szám birtokos esetű alakját.)

Az alábbiakban arra törekszem, hogy a két sorsdöntő levél hasonlósága mellett különbözősük fontosabb elemeit is bemutassam.

¹² Vö.: FÓNAGY Iván: *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák* (= *Linguistica. Series C. Relationes 3*). MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990. 11–15.

¹³ Vö. БЛАГОЙ, Д.: i. m. 1955. 198 és ГУКОВСКИЙ, Г. А.: i. m. 1957. 263.

¹⁴ ВИНОГРАДОВ, В. В.: *Язык Пушкина*. Москва–Ленинград, Academia, 1935. 226–227. Lásd még: БРОДСКИЙ, Н. Л.: *Евгений Онегин, роман А. С. Пушкина*. Издание 4-е. Москва, Учпедгиз, 1957. 311–312.

2

Milyen nyelven íródtak a levelek?

Az első különbség mindjárt a levelek nyelvében mutatkozik. A III. fejezet 26. strófájában azt olvassuk, hogy Tatyjana franciául írta meg levelét; a levelet a Költő fordította oroszra: „...Но вот / Неполный, слабый перевод...” (III, 31), „...De itt adom / Gyarlón fordítva s szabadon...” (Á.) Anyegin levelét viszont a Költő eredeti, azaz orosz nyelvű alakjában „idézi”: „Вот вам письмо его точь-в-точь” (VIII, 32), „Levele itt van szó szerint” (Á.). Van-e jelentősége annak, hogy Tatyjana franciául írta meg levelét? Van, s ez abból is kitűnik, hogy Puskin hat (!) versszakot szentel a levél nyelve, illetve „fordítása” kérdésének (III, 26–31). Bocсарov korunk olykor irracionálizmussal kacérkodó szellemének adózik, amikor a levél „fordítását” a német romantikus költő, Novalis nyomán „mitikus fordításnak” tekinti, amely egy műalkotás tiszta, ideális lényegét (jelen esetben Tatyjana szívének „csodálatos eredetijét”) közvetíti.¹⁵ Maradjunk azonban a földközeli értelmezésnél. Perdöntőnek alighanem Puskin barátjának, Vjazemskijnek feljegyzése tekinthető, amelyet saját fordításomban idézek: „A szerző [ti. Puskin – P. M.] többször említette, hogy sokáig nem tudta eldönteni, miképpen írasson Tatyjanával, hogy az ne sértse se a női személyiséget, se pedig a stílus valóságosságát: attól tartva, hogy akadémikus ódai hangnembe téved, arra gondolt, hogy prózában írja meg a levelet, sőt még arra is, hogy franciául; de végül a szerencsés ihlet a legjobbkor érkezett, és a női szív egyszerűen és szabadon szólalt meg orosz nyelven”.¹⁶

Puskin vívódásának okát az orosz irodalmi köznyelv korabeli állapotában kell keresnünk. Erről maga a költő így nyilatkozott 1824-ben, egy cikkének fogalmazványában, amelyben az orosz irodalom fejlődését lassító tényezőket kívánta számba venni: „...a tudomány, a politika és a filozófia még nem szólaltak meg oroszul – egyáltalán nincs még metafizikai nyelvünk; a prózánk oly kevésbé kidolgozott, hogy még az egyszerű levelezésben is kénytelenek vagyunk szófordulatokat alkotni a legközönségesebb fogalmak kifejezésére; és restségünk szívesebben fejezi ki magát idegen nyelven, amelynek mechanikus formái már régóta készek és mindenki által ismertek”.¹⁷ Puskin szavai a korabeli orosz főrangú értelmiség orosz–francia kétnyelvűségére utalnak, pontosabban annak a mai nyelv-tudományban diglossziának nevezett változatára, amelyre a két nyelv használatának funkcionális megoszlása volt jellemző. Így – többek között – a magánlevelezésben is (amely a szentimentalizmus és a korai romantika korában fontos tár-

¹⁵ БОЧАРОВ, С. Г.: i. m. 1974. 78–79.

¹⁶ Idézi: БРОДСКИЙ, Н. Л.: i. m. 1957. 198–199.

¹⁷ ПУШКИН, А. С.: *Полное собрание сочинений в 10 томах*. Издание 2-е. Т. 7. Москва, Издательство АН СССР, 1958. 18. Fordítás – P. M.

sadalmi szerephez jutott) kialakultak a nyelvhasználat szilárd normái. A szerelmi levelezés, illetve általában a nőkhöz és nők által írt levelek nyelve a francia volt. (Maga Puskin is franciául írta leveleit Natalija Goncsarovának, amíg az a menyasszonya volt; csak miután nőül vette, váltott át leveleiben az orosz nyelvre.¹⁸) Amikor tehát Puskin azt írja Tatyjanáról, hogy

Она по-русски плохо знала,
Журналов наших не читала,
И выражалася с трудом
На языке своем родном...

ez semmiképpen sem úgy értendő, hogy Tatyjana *egyáltalán* nem tudott oroszul; nem szabad kiemelni ezeket a sorokat a versszak záró sorainak kontextusából, amelyből kitűnik, hogy Tatyjanának a társadalmi érintkezés mely területein nem lehetett jártassága az orosz nyelv használatában:

Доныне дамская любовь
Не изъяснялася по-русски,
Доныне гордый наш язык
К почтовой прозе не привык. (III, 26)

A félreértés veszélye a fordításokban is fennáll: „*Oroszul* hősnőm nem tudott jól”, írja Áprily; Galgóczy Árpád még tovább megy: „Az oroszot éppen hogy beszélte”; ezúttal Bérczy Károly fordítása a legmegbízhatóbb:

Nem olvasott ő anyanyelvén	Hiába! a mi hölgyeink
Könyvet, lapot, és kissé gyengén	Szerelme még ez ideig
Fejezte ki magát ezen,	Oroszul nyilatkozni nem bírt,
Az írás ment nagy nehezen.	S e büszke nyelven levelet
De franciául ékesen írt...	Postára adni nem lehet. (B.)

Valójában tehát Tatyjana levele a puskinai nyelvalkotás fontos dokumentuma. Puskin nyelvének és stílusának mindmáig legalaposabb kutatója, Vinogradov mutatott rá, hogy a levél, noha benne több kifejezés is francia mintára vezethető vissza, egészében nem feltételez mögöttes francia szöveget; a költő e levélben

¹⁸ Minderről részletesebben lásd: ПАПЕРНО, И. А.: О двуязычной переписке пушкинской эпохи. *Ученые записки Тартуского государственного университета. Труды по русской и славянской филологии*. Т. 20. Tartu, 1975. 148–156; valamint: ГАСПАРОВ, Б. М.: *Поэтический язык Пушкина как факт истории русского литературного языка* (= Wiener Slavistischer Almanach. Sonderband 27). Wien, 1992. 272.

nem krónikásként, hanem reformátorként lép elénk: nem reprodukálja, hanem megteremti az orosz nemesi nő „ideális” nyelvének normáit.¹⁹

Az elmondottaknak a másik levél vonatkozásában is van jelentősége. Gukovszkij szerint Anyegin levele stilárisan két részre osztható. Az első részben a franciás, gáláns, kényeskedő szalonflört hangneme uralkodik, „a gyengéd szenvedély tudományának” csipkeverése, a szerelmi színlelés korábban begyakorolt retorikája. Csupán a levél második részében töri át ezt a mesterkelt stiláris építményt az igazi szenvedély és szenvedés hangja; ezért Gukovszkij csak a levél második felére tartja érvényesnek Belinszkijnek azt a megállapítását, hogy Anyegin levelének minden szavából „az őszinte szenvedély esztelensége” érződik.²⁰ Nézetem szerint, az a feltételezés, hogy a levelet „a régi” Anyegin kezdte el írni, s a léhűtő, női szívekkel játszó dendi mintegy a levél írása közben alakult át szerelmes, szenvedő férfivá, lélektani és esztétikai szempontból egyaránt tarthatatlan. A levélre kétségtelenül jellemző bizonyos stiláris moduláció, amely azonban nem osztja két részre a levelet, hanem átszövi a szöveg egészét. Anna Ahmatova, a kiváló költő egy mintaszerű filológiai tanulmányban mutatta ki Benjamin Constant *Adolphe* című regényének hatását a levél szövegére. A tanulmányból csupán egyetlen tanulságos példát idézek. Utalva arra, hogy annak idején visszautasította Tatyjana közeledését, Anyegin levelének 12. sorában ezt írja: „Привычке милой не дал ходу...” (Mészöly Gedeon pontos fordításában: „Az édes szokást nem követtem”). Gukovszkij ezt a sort így kommentálja: „A szerelem – túl éles, túl egyenes szó; sokkal elegánsabb, tapintatosabb és kevésbé felelősségteljes azt mondani: édes szokás...”²¹ Ezzel szemben Ahmatova kimutatja, hogy a „милая привычка” a francia „douce habitude” tükörfordítása, s megtalálható *Adolphe* Ellénore-hoz intézett vallomásában.²² Ahmatova végül is arra a következtetésre jutott, hogy Puskin az *Adolphe*-ből vitte át saját regényébe „a szerelmi élmények pszichológiai terminológiáját”.²³ Ebben a tekintetben tehát mindkét levélíró azonos nyelvi, illetve stiláris feladattal szembesült.

3

Hasonlóságok és különbségek

Mínthogy a levelek felépítése meglehetősen hasonló, a két szöveget hat-hat kisebb tematikai-tartalmi egységre osztottam; ezeket a szövegtanban makrostruk-

¹⁹ Lásd: Виноградов, В. В.: i. m. 1935. 222.

²⁰ Гукковский, Г. А.: i. m. 1957. 263–267.

²¹ Uo. 264.

²² АХМАТОВА, Анна: *О Пушкине*. Ленинград, Советский писатель, 1977. 80.

²³ Uo. 80.

túráknak is szokták nevezni.²⁴ A könnyebb eligazodás érdekében a két levél eredeti szövegében a sorokat beszámoltam, a makrostruktúrákat pedig római számokkal jelöltem. Tatyjana levelében (a továbbiakban: TL) a II., Anyegin levelében (a továbbiakban: AL) pedig az V. makrostruktúrán belül két kisebb, *a*-val és *b*-vel jelölt tartalmi alegységet különítettem el. Íme, a két levél szövege:

Tatyjana levele

I	<p>Я к вам пишу – чего же боле? Что я могу еще сказать? Теперь, я знаю, в вашей воле Меня презреньем наказать. 5 Но вы, к моей несчастной доле Хоть каплю жалости храня, Вы не оставите меня.</p>
IIa	<p>Сначала я молчать хотела; Поверьте: моего стыда 10 Вы не узнали б никогда, Когда б надежду я имела Хоть редко, хоть в неделю раз В деревне нашей видеть вас, Чтоб только слышать ваши речи, 15 Вам слово молвить, и потом Всё думать, думать об одном И день и ночь до новой встречи. Но говорят, вы нелюдим; В глуши, в деревне всё вам скучно, 20 А мы... ничем мы не блестим, Хоть вам и рады простодушно.</p>
IIb	<p>----- Зачем вы посетили нас? В глуши забытого селенья Я никогда не знала б вас, 25 Не знала б горького мученья. Души неопытной волненья Смирив со временем (как знать?) По сердцу я нашла бы друга, Была бы верная супруга 30 И добродетельная мать.</p>

²⁴ Lásd például: VAN DIJK, Teun A.: *Textwissenschaft. Eine inderdisziplinäre Einführung*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1980. 41.

Ш

Другой!... Нет, никому на свете
Не отдала бы сердца я!
То в вышнем суждено совете...
То воля неба: я твоя;
35 Вся жизнь моя была залогом
Свиданья верного с тобой;
Я знаю, ты мне послан богом,
До гроба ты хранитель мой...

IV

Ты в сновиденьях мне являлся
40 Незримый, ты мне был уж мил,
Твой чудный взгляд меня томил,
В душе твой голос раздавался
Давно... нет, это был не сон!
Ты чуть вошел, я вмиг узнала,
45 Вся обомлела, запылала
И в мыслях молвила: вот он!
Не правда ль? я тебя слыхала:
Ты говорил со мной в тиши,
Когда я бедным помогала
50 Или молитвой улаждала
Тоску волнуемой души?
И в это самое мгновенье
Не ты ли, милое виденье,
В прозрачной темноте мелькнул,
55 Приникнул тихо к изголовью?
Не ты ль, с отрадой и любовью,
Слова надежды мне шепнул?

V

Кто ты, мой ангел ли хранитель,
Или коварный искуситель:
60 Мои сомненья разреши.
Быть может, это всё пустое,
Обман неопытной души!
И суждено совсем иное...
Но так и быть! Судьбу мою
65 Отныне я тебе вручаю,
Перед тобою слезы лью,
Твоей защиты умоляю...
Вообрази: я здесь одна,
Никто меня не понимает,
70 Рассудок мой изнемогает,
И молча гибнуть я должна.

Я жду тебя: единым взором
Надежды сердца оживи
Иль сон тяжелый перерви,
75 Увы, заслуженным укором!

VI

Кончаю! Страшно перечесть...
Стыдом и страхом замираю...
Но мне порукой ваша честь,
79 И смело ей себя вверяю... (III, 31 és 32 közzött)

Anyegin levele

I

Предвижу всё: вас оскорбит
Печальной тайны объясненье.
Какое горькое презренье
Ваш гордый взгляд изобразит!
5 Чего хочу? с какою целью
Открою душу вам свою?
Какому злобному веселью,
Быть может, повод подаю!

II

Случайно вас когда-то встрета,
10 В вас искру нежности заметя,
Я ей поверить не посмел:
Привычке милой не дал ходу;
Свою постылую свободу
Я потерять не захотел.
15 Еще одно нас разлучило...
Несчастной жертвой Ленский пал...
Ото всего, что сердцу мило,
Тогда я сердце оторвал;
Чужой для всех, ничем не связан,
20 Я думал: вольность и покой
Замена счастью. Боже мой!
Как я ошибся, как наказан.

III

Нет, поминутно видеть вас,
Повсюду следовать за вами,
25 Улыбку уст, движенье глаз
Ловить влюбленными глазами,
Внимать вам долго, понимать

	Душой всё ваше совершенство, Пред вами в муках замирать, 30 Бледнеть, и гаснуть... вот блаженство!
IV	И я лишен того: для вас Тащусь повсюду наудачу; Мне дорог день, мне дорог час: А я в напрасной скуке трачу 35 Судьбой отсчитанные дни. И так уж тягостны они. Я знаю: век уж мой измерен; Но чтоб продлилась жизнь моя, Я утром должен быть уверен, 40 Что с вами днем увижусь я...
Va	Боюсь: в мольбе моей смиренной Увидит ваш суровый взор Затеи хитрости презренной – И слышу гневный ваш укор.
Vb	45 Когда б вы знали, как ужасно Томиться жаждою любви, Пылать – и разумом всечасно Смирять волнение в крови; Желать обнять у вас колени 50 И, зарыдав, у ваших ног Излить мольбы, признанья, пени, Всё, всё, что выразить бы мог, А между тем притворным хладом Вооружать и речь и взор, 55 Вести спокойный разговор, Глядеть на вас веселым взглядом!
VI	Но так и быть: я сам себе Противиться не в силах боле; Всё решено: я в вашей воле, 60 И предаюсь моей судьбе. (VIII, 32 és 33 közzött)

A két levél Bérczy Károly fordításában

Tatyjana levele Anyeginhez

Én írok önnek – e lépéssel
Mondhatok-e még egyebet?
Ön – jól tudom – most megvetéssel
Büntethet, sújthat engemet.
De ha irántam kebelében
Csak egyetlen szikrája kel
A szájalomnak: nem hagy el.
Higgye, hallgattam volna mélyen
S ön szégyenem és mostoha
Sorsom nem tudja meg soha:
Ha van csak legkisebb reményem,
Hogy önt, bár ritkán, láthatom,
Ha csak hetenkint egy napon;
Hogy hangját halljam és szavára
Felelni alkalmam legyen,
S az új találkozásig várva
Gondoljak önre szüntelen.
De ön, mint mondják futva fut
A társaságtól s rejtekében
Únja az egyszerű falut...
S mi nem tűnünk fel semmiképpen!
Miért is jött látogatni? Én itt
E csendes elvonúlt helyen
Nem tudva önnek létezésit,
Nem tudnám, mi a gyötreme;
S lecsillapúlván egykoron még
Hullámzó lelkem zajlata:
Jött volna egy más, kit a szent ég
Férjül nekem szánt, és leendék
Hű nő s erényes jó anya.

Másé?... Nem, senki e világon
Nem bírta volna e szívet;
Az ég akarta, hogy világom
Te légy – s tied vagyok, tied!
Tudtam, hogy végre feltalállak;
Záloga ennek életem;

A földi lét őrangyalának
Küldött az isten énnekem...
Meg-megjelentél álmaimban,
Kedves, mint ismeretlen már,
Szemedben a varázs sugár
Lebűvölt, hangod oh mi gyakran
Csendült meg lelkem anda mélyén...
Nem, ez nem álom volt! – Belépvén,
Reád ismertem s döbbenő
Szívem titkon sugá: ez ő!
Te voltál, nemde, a ki vélem
Beszélt sok estnek alkonyán,
Midőn felháborult kedélyem
Nyugalmáért imádkozám?
Te voltál, ki a félhomályban
Szobámnak árnyán megjelent,
Kit én körülem sejtve, látva,
Szerettem már mint idegent?
Ki hozzám berepülve éjjel,
Lehajlott vánkosom fölé,
S e szívet földöntúli kéjjel,
Boldog reménnyel ihleté?
Ki vagy te, szólj! Védangyalom,
Kit áldva kelljen áldanom?
Vagy fondor szellemű kísértőm,
S jövéél, hogy fájdalmasan, sértőn
Ábrándaimból felriassz?
Lehet, hogy mind káprázat az,
Mit zsenge lelkem álma látott,
S csalképből alkoték világot,
Mely jól tekintve szerte lebben...
Bármint legyen! kezébe tettem
Szívem sorsát; ítélj, határozz!
Hozzád, könnyűim tanujához
Fordúlok; lásd oly egyedül
Állok, nincs senkim, a ki értsen,
Értelmem küzdve elmerül,
Hallgatva tőröm szenvedésem.
Oh jer! szemed tekintetével
Ébreszd fel bennem a reményt,
Vagy vess meg s dőre álmom tépd el,
Érdemlett büntetéseként!

Végzem – s átfutva levelem,
Szégyen fog el és félelem...
De bízom ön becsületében,
Kezesem ez s oltalmam nékem.

Anyegin levele Tatyjanához

Előre látom, sérti önt
Titkos búm e leleplezése,
S haragra gerjedt büszkesége
Felejtí percre a közönyt!
Mért is teszem e vallomást?
Lelkemről a zárt mért töröm le?
Hogy érdemelvén megrovást,
Alkalmat adjak kárörömre?

Egykor én önnek kebelében
Esetleg felfedezni véltem
Egy szikrát, mely a szeretet
Gyöngéd vonzalma lehetett.
Nem mertem hinni a valót;
S tévúton jártam, úgy találva:
Túlszárnyal minden földi jót
Szabadságomnak léha álma.
Aztán jött ama gyászeset...
Barátom, Lenszky elesett...
Balsorsa engem messze úze;
És én, mindentől elszakadva,
Mi kincsül van a szívnek adva,
Bolyongva, senkihez se fűzve:
Reméltem, hogy bármerre hajt
A végzet, bármely pusztaságon,
A függetlenség s béke majd
Pótolja vesztett boldogságom.
Oh mint csalódtam, Istenem!
Mily bűnhődés jutott nekem!

Igen! Önt színről-színre látni,
Követni lépteit, nyomát,
Hallgatni, nézni és imádni,

Felszívni ajka mosolyát,
Szemének egy sugarát lesni,
Rabjának lenni mindenütt,
Lábához haldokolva esni
S végsőt lehellni – ez az üdv!

Félek, rám súlyosul haragja,
Látom szemében a szigort;
S talán ravasz fogásnak tartja,
Mi lelkem mélyiből kiforrt.
Ha tudná ön, mi szörnyű kín az,
Midőn a szív epedve vész el,
Lángolni, s mert nincs semmi vigasz,
Fékezni a vért hideg ésszel,
Lábához vágyni leomolni
S forrón ölelni térdeit,
Zokogva sírva panaszkodni
A szív fájdalmát, sérveit...
És e helyett nyugodt közönyre
Szorítani minden arcvonást,
Mosolygni, szólni egyetmást,
S derült vidáman nézni önre!...

Legyen, a kockát elvetettem;
Szinlelni nincs erőm tovább;
Ítéljen bármiképp felettem:
Magam sorsomnak adom át!

Mészöly Gedeon fordításai

Tatyjana levele Anyeginhez

Én írok Önnek. Szörnyűség ez –
Mást nem lehet rá mondanom.
Az elítélő megvetéshez
Van is joga most, jól tudom.
De ha egy csöpp szájalmat érez
Ön az én balsorsom felett:
Elhagyni nem fog engemet.
Tovább hallgatni, ezt akartam –
És higgye, hogy e szégyenem

Ön meg sem tudja sohasem,
Ha reménységem volna abban,
Hogy még falunkban láthatom...
Ritkán... egy héten egy napon,
Hogy bár a hangját hallanám itt,
Szót váltanánk, aztán velem
Ez emlék lenne szüntelen,
Éjjel-nappal – találkozásig.
Mondják: Ön embergyűlölő,
Ráúnt a szűk vidéki körre...
S mi... hát miben tűnnék elő?
De szívből örvendnénk, ha jönne.

Mért jött el akkor délután?
Másképp, kicsiny falumba zárva,
Nem ismerném egyáltalán
S a szívem ily bútól se' fájna.
Tapasztalatlan lelke árja
Majd meghiggadna s – hihető –
Szíve szerint egy társra lennék
És annak én hű társa lennék,
Jóraló, gondos szülő...

Másé?... Nem én! soha e földön
Másnak nem adnám szívemet!
Az égben végezték el, ott fõnn,
Hogy én Tied legyek, Tied!
Hogy egykor föltaalállak, arra,
Zálog volt teljes életem.
Tudom, hogy Isten úgy akarta:
Sirig védõm Te légy nekem.
Rég megjelenetsz álmaimban,
Nem ismertem szerettelek
S bûvös szemed igézetett,
Hangod hallottam égve kínban.
Álom?... Nem álom, hitetõ,
Hisz', hogy beléptél küszöbünkön,
Rád ismertem, dõbbenve, rögtõn
S égõ szívem szólt így: Ez Ó!
Sokszor hallottam már a csõndõn,
Hogy Te beszéltél énvelem,
Mig alamizsnát osztogattam,

Vagy imádsággal oltogattam
Fájdalmasan sajtó sebem.
Most is, Te, kedves látományom,
Ki átderengsz a félhomályon,
Ugy-e, Te vagy, Te vagy magad,
A vánkosom fölé borúlva,
Szerelmesen titokba' sűgva
Vigasztaló szép szavakat?
Ki is vagy hát? Órangyalom tán?
Vagy csak kisértő démonom tán?
Üzd el kétségem! – esdem én,
Tapasztalatlan, hű szívemmel
– Lehet – csak játszik vak remény
S felőlem más végeztetett el.
De jól van így! Sorsom Neked
Kezedbe tettem mindörökre;
Előtted ontom könnyemet:
– Te ments meg! – esdek könyörögve,
Képzeld, mily egyedül vagyok:
Ah, senki itt engem nem ért meg;
Bennem zsibbadni kezd a lélek
S némán halálra sorvadok.
Várlak tehát: tekintetedben
Alélt szívemnek hozz vigaszt,
Vagy örült álmom elriaszd,
Büntetve, jaj! – mint érdemeltem.
Végzem... olvasnom szörnyűség...
A szégyen s félelem megölne...
De Ön lovag s ez épp elég:
Magam rábízom bátran Önre.

Anyegin levele Tatyjanához

Hogy megvallom bús titkomat,
Ez sérti Önt, előre sejtem;
Szeme a büszke tekintetben
– Látom – mély megvetést mutat.
Mit akarok? Ugyan mi végre
Tárom fel Önnek lelkemet?
Tán, hogy az Ön kegyetlensége
Kikacaghasson engemet?

Én Önben – ama bizonyos nap –
Szikráját leltem vonzalomnak,
De hinni mégsem mertem én:
Az édes szokást nem követtem,
Nehogy szabadságomtól engem
Megfosszon bármi érzemény.
Más gátja is lett még a frigynek:
Mert szegény Lenszki elesett.
Minden elől, mi üdv a szívnek
Bezártam én a szívemet.
Ridegségben, le nem kötötten,
Hittem, hogy boldogság helyett
Szabadságot s nyugtot lelek,
De tévedtem s jaj! megbűnhődtem!

Önhöz naponként menni el,
Követni mindig bárhová is,
Szerelmes szemmel fogni fel
A pillantását, mosolyát is,
Figyelni Önt s átérzeni,
Hogy mily teljes tökéletesség
S Ön előtt kínban vérzeni
S halni – bár ily boldog lehetnék!

De részemül még ez se' jut:
Lezem vaktában erre-arra...
A drága nap s az óra fut;
Én átunatkozom, pazarlva
A sors-rámszabta szűk időt,
Mely nehezebb, mint ezelőtt.
Az én korom rövide mérvé,
De hogy még tartson életem:
Mindég tudjam reggelre érve,
Hogy Önt még aznap meglelem!

Esdő szómban – félek – mi mást lát
Szigoru pillantása, mint
Mellőzöttnek ravaszkodását...
S hallom, hogy hangosan leint.
Pedig fölér kinszenvedéssel,
Ha hév szerelem szomja bánt;
Kín égni s hűtögetni ésszel,

Mig csapkod vérünkben' a láng.
Vágynám a térdét átölelve,
Könyörgésem, bűnbánatom
Csak elzokogni térdepelve,
Mert szóval el nem mondhatom.
S ügyelnem kell, ily kín gyötörve,
Hogy el ne áruljon szemem,
Társalgásom nyugodt legyen
S derült kedéllyel nézzek Önre!

De én ki már nem irthatom
E szenvedélyt többé belőlem:
Legyen! Végezzen Ön felőlem:
Magam sorsomnak megadom!

Áprily Lajos fordításai

Tatyjana levele Anyeginhez

Én írok levelet magának –
Kell több? Nem mond ez eleget?
Méltán tarthatja hát jogának,
Hogy most megvessen engemet.
De ha sorsom panasz-szavának
Szívében egy csepp hely marad,
Nem fordul el, visszhangot ad.
Hallgattam eddig, szólni féltem
És higgye el, hogy szégyenem
Nem tudta volna meg sosem,
Amíg titokban azt reméltem,
Hogy lesz falunkban alkalom
S hetenként egyszer láthatom;
Csak, hogy halljam szavát, bevallom,
Szóljak magához s azután
Mind egyre gondoljak csupán,
Éjjel-nappal, míg újra hallom.
Mondják, untatja kis falunk,
A társaságokat kerüli,
Mi csillogtatni nem tudunk,
De úgy tudtunk jöttén örülni.

Mért jött el? Békességesen
Rejtőzve mély vidéki csendbe,
Tán meg sem ismerem sosem,
S a kint sem, mely betört szívembe;
Tudatlan lelke láza rendre
Enyhülne tán s leszállana,
S akit szívem kíván, kívárva,
Lennék örök hűségű párja
S családnak élő, jó anya.

Másé!... A földön senki sincsen,
Kinek lekötém szívemet.
Ezt így rendelte fenn az isten...
Tied szívem, téged szeret!
Ó, tudtam én, el fogsz te jönni,
Zálog volt erre életem;
Az égieknek kell köszönni,
Hogy sírig őrzöm vagy nekem...
Rég álomhős vagy éjjelemben,
Látatlan is kedveltelek,
Bűvöltek a csodás szemek,
Rég zeng hangod zenéje bennem...
Nem álom volt, színezgető!
Beléptél s ájulásba hullva,
Majd meglöbbanva és kigyúlva
Szívem rádismert: ő az, ő!
Nem a te hangod szólt-e újra,
Ha egy-egy csendes, bús napon
Ínséges szívekhez simulva
Vagy imádságban leborulva
Altattam égő bánatom?
Nem te vagy itt árnyék-alakban
S nézel reám e pillanatban
Az áttetsző homályon át?
Nem te hajolsz párnámra éjjel,
Suttogsz: szerelemmel, reménnyel
Enyhítéd lelke bánatát?
Ki vagy? Őrangyal vagy te, féltőm?
Vagy ártóm és gonosz kísértőm?
Dönts el hamar, hogy lássak itt.
Lelkem talán csak vágya csalja,
Tapasztalatlanság vakít

S az égi kéz másként akarja...
Hát jó. Sorsom gyanútlanul
Gyónásommal kezedbe tettem,
Előtted könnyem hullva-hull,
Könyörgök: védj, örködj felettem...
Gondold el, mily magam vagyok,
Nincs egy megértő lelki társam,
Így élek néma tompulásban,
Én itt csak elpusztulhatok.
Várom: emeld fel árva lelkem,
Nézz biztatón, ne adj te mást –
Vagy tépd szét ezt az álmodást
Kemény szóval. Megérdemeltem.

Végzem! Átfutni nem merem,
Megöl a félelem s a szégyen,
De jelleme kezes nekem,
Bízom: a sorsom van kezében...

Anyegin levele Tatyjanához

Tudom, megsérti most magát
Fájdalmas titkom vallomása.
Szemének büszke, nyílt vonása
Mily megvetésbe fordul át!
Mit akarok? Mi cél vezethet,
Hogy így feltárom lelkemet?
Csak arra lesz ok, hogy nevetset
S ki is csúfol majd, meglehet.

Megláttam egyszer lánykorában
Egy szikra vonzalmat magában,
De hinni nem mertem neki.
S nem szép szokás szerint feleltem;
Féltem, szabadságát a lelkem
– Bár untam – elveszítheti.
S közénk állt még egy gyászos óra...
Lenszkij bús áldozatja lett...
Eltéptem szívem, veszte óta,
Mindentől, mit kedvelhetett;
Függetlenül, mástól nem értve,

Azt hittem, kárpótlás nekem
A csend s szabadság. Istenem!
Tévedtem s megbűnhődtem érte!

Követni mindenütt magát,
Mozdulatát kísérni szemmel,
Nézését fogni s mosolyát
Szerelmes-bús tekintetemmel,
Szavát hallgatva fogni fel,
Hogy tökéletesség a bája,
Lábánál kínban égni el...
Ez, ez a boldogság csodája!
Ettől megfoszt a sors. Vakon
Vánszorgok, látását remélve,
Oly drága órák és napom –
S amit kimért a sors szeszélye,
Vesztem, pazarlom életem,
Mert súlya úgyis unt nekem.
Tudom: sok évre nem születtem,
De hogy toldozgassam korom,
Reggel hinnem kell rendületlen,
Hogy aznap látom, asszonyom...

Félek, szerény kérő szavakban
Szigorú szemmel mást se lát,
Csak gyűlölt csejt gyónás alakban –
Már hallom is feddő szavát.
Ha tudná, mit jelent epedve
Szomjazni, míg a vágy hevít,
Lobogni s hús eszünk követve
Csitítani vérünk lángjait,
Vágyódni, hogy térdét öleljem,
Lábánál sírva vallani,
Kérést, gyónást, panaszt: a lelkem
Minden szavát kimondani –
S tüzem színlelt közönybe zárva
Fegyelmezni szemem, szavam,
Csevegve tettetni magam
S vidám szemmel nézni magára!...

Mindegy. Szívemmel szállni szembe
Nincs több erőm már, lankadok:

Eldőlt: hatalmában vagyok,
Beletörődtem végzetembe.

Galgóczy Árpád fordításai

Tatyjana levele Anyeginhez

Írok magának – mit tehetnék?
Mit mondhatnék ezenkívül?
Tudom, hogy megvet, és lehet, még
Meg is büntet kegyetlenül.
De hogyha búmra, mit felednék,
Egy csöppnyi részvéttel felel,
Most balsorsomban nem hagy el.
Először hallgatni akartam,
És higgye el, hogy szégyenem
Nem tudta volna meg sosem,
Ha bízvást hittem volna abban,
Hogy, bár hetente egy napon,
Falunkban mégis láthatom.
Hogy csak magát hallgatva váltig
Egy-egy szót szóljak, azután
Majd egyre gondoljak csupán
Egész' az új találkozásig.
De mondják, únja kis falunk,
Nem híve itt a társaságnak,
Mi meg – túl egyszerűk vagyunk,
Bár úgy örültünk mind magának.

Miért jött hozzánk? Halk magányt
Kivánnék, árnyas, néma kertet,
S nem ismerném most sem magát,
Sem ezt a gyötrelmes keservet.
S – ki tudja? – ezt a zsenge lelket
Talán csititná az idő:
Más lenne vágyott hitvesemmé,
S én részvevő, hű társa lennék
És áldozatkész jó szülő.

Másé!... Nincs senki a világon,
Ki bírhatná a szívemet,

Az Ég akarta: légy a társam,
Hisz én tied vagyok, tied!
Hittem, hogy egyszer rád találok,
Bizonyosság erre életem;
Az Isten küldött, tudta: várlak,
Légy hát őrangyalom nekem!
Terólad álmodtam szünetlen
Látatlan is szerettelek,
Bűvölt csodás tekinteted,
S a hangod itt zengett szivemben...
Nem volt ez álom, mely vakít!
Alig léptél be, tudva tudtam,
Kővé meredtem, s lángra gyúltan
Rebegttem: itt a társam, itt!
Nem így volt-é? Terád figyeltem
Te szóltál csöndes éjeken,
Mikor szegények gyámja lettem,
Vagy hő imámmal könnyítettem
Borús, háborgó lelkemen.
S ez ihletett, szent pillanatban
Te jöttél ismerős alakban,
S a félhomályon törve át
Csöndben fejem fölé hajoltál
S szerelmesen, biztatva szóltál,
Búmat reménnyel szótted át!
Angyal vagy-é, ki lelkem óvja,
Vagy álnok, csalfa csábitója:
Szüntesd maró kétségemet!
Talán mindez hazúg ígézet,
Mely elvakítja lelkemet,
S egészen másként dönt az élet...
Nos hát, legyen! A végzetem
E naptól két kezébe téve
Hozzád esengve könnyezem
Védelmet zokogva kérve...
Gondold csak el: magam vagyok,
Nem érthet itt meg senki engem,
Érzem, kezd elborulni lelkem,
S egy szót sem ejtve sorvadok.
Várlak: csüggedt szivem reményét
Élessze fel tekinteted,

Vagy törd szét álomképemet,
Megérdemlem szavadnak élet!

Végzem! Átfutni nem merem...
Dermeszt a rémület s a szégyen...
De zálog jelleme nekem,
S hiszem, hogy van miért remélnem...

Anyegin levele Tatyjanához

Tudom, megsértem most magát
Megvallva bús titkát szívemnek.
Szemén, melyben haragja reszket,
Mily megvetés suhanhat át!
Miért teszem vajon? Mi várhat,
Ha így feltárom lelkeimet?
Magának jó okot kínálhat:
Kigúnyol tán, s ki is nevet!

Szívében egyszer, hajdanában,
Parányi kis lángot találtam,
De hinni nem mertem neki:
Kedvelt szokásom nem követtem;
Szabadságom, bár únta lelkem,
Még féltem elveszíteni.
S még egy körülmény volt, amelynek
Prédája Lenszkij lett szegény...
Mindent, mi kedves volt szívemnek,
Szívemtől megtagadtam én;
S az életem külön magánya,
Sugallta: többet ér nekem
A csend s szabadság. Istenem!
Hibáztam, s mily nagy lett az ára...

Nem, látni percenként magát,
Követni gyöngéd érzelemmel,
El-elfogni egy mosolyát
Szerelmes, mámoros szememmel,
Saját lelkeimmel fogni fel,
Milyen tökéletes a lénye,
A lábánál lobbanni el...
Ez lelkem legszentebb reménye!

De ettől megfosztott sorom:
Vakon vánszorgok csak nyomában,
S bár drága már minden napom,
Tétlen, sivár unatkozásban
Töltöm, mit sorsom mért nekem:
Rövid, de terhes életem.
Időm ki van már szabva, érzem,
De hogy tovább éljek, tudom:
Már reggel bizton kell remélnem,
Hogy nappal újra láthatom...

Félek, nem érti halk imáját
Szivemnek – bíráló szeme
Csak megvetett ravasz fogást lát,
S kemény szót szól majd ellene.
Ha tudná, szomjú, hő szivemmel
Mily szörnyű látni kellemét,
Lobogni – s józan értelemmel
Csitítani vérem vad hevét;
A térdét átölelni vágyani,
Lábánál felzokogni, és
Mindent, mindent elébe tárni:
Szerelmet, vágyat, kételkedést,
S közben közöny falába zárva,
Mely szám, szemem megfékezi,
Csevegni, s úgy tekinteni
Vidáman, könnyedén magára!...

Legyen hát! Nincs többé erőm,
Hogy önmagammal szembeszálljak.
Hatalmában vagyok magának,
A Sorsra bízom hát jövőm.

Az I. tematikai egység (TL: 1–7, AL: 1–8) mindkét levélben a voltaképpeni „bevezetés”, amely már az első sorban megüti az egész levélre jellemző hangot, érezteti a levél írójának belső feszültségét. Mindkét levélnek nagy a tétje, s mindkét levélíró fél a másik megvetésétől (TL-ben a 4., AL-ben a 3. sorban fordul elő a „презренье” szó!). De Tatyjana optimista: bízik Anyegin együttérzésében (a „жалость” szó szemantikai konnotációját már korábban említettük²⁵). Egy korábbi írásomban igyekeztem bizonyítani, hogy TL 1. sorában a „пишу” szó kap-

²⁵ Lásd: PÉTER Mihály: „Pár tarka fejezet csupán...” Puskin „Jevgenyij Anyegin”-je a magyar fordítások tükrében. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. 39.

ja a logikai hangsúlyt, nem pedig a személyes névmás, minthogy az oroszban a mondat végére helyezett állítmány értelmi kiemelést jelez.²⁶ Arra is utaltam ott, hogy bár az „ön” nyelvünk mai stilisztikai rendszerében kissé hivatalos ízű, Tatyjana ajkáról meghittebben hangzik, mint a rideg modern maga.²⁷ A „...чего же боле? / Что я могу еще сказать?” másfél sora köznapi hangvétellel és súlyos tartalmat hordozó rendkívüli tömörségével teszi próbára a fordítót. Bérczy fordítása egy árnyalattal bőbeszédűbb és választékosabb az eredetnél, de a lényegét kifejezi. Áprily szövege viszont, ellenkezőleg, egy árnyalattal érdekesebb az eredetnél. Galgóczy változata („mit tehetnék?”), mintha valamilyen külső kényszerre utalna. Mészöly Gedeon tenyeres-talpas szókimondása („Szörnyűség ez!...”) itt nem helyénvaló.

Anyegin (érthetően) pesszimistább, mint Tatyjana. Már az indításban keserű lemondást éreztet: „предвижу всё” (*mindent előre látok*); ehhez képest kevés Bérczynél az „előre látom”, Áprilynál és Galgóczynál a „tudom” – még kevesebb. A jelzők is sötét hangulatot festenek: „bús titok”, „keserű megvetés”; hasonlóképpen az 5–8. sorok önmarcangoló kérdései, illetve felkiáltása. Bérczy a jelző és a jelzett szó felcserélésével gyengíti az eredetit: „bús titkom” helyett „titkos búm”. Áprily bőbeszédű és feltételes értelmű mondattal helyettesíti a felkiáltást, és a „gonosz nevetség” kifejezést is enyhíti: „Csak arra lesz ok, hogy nevethet / S ki is csúfol majd, meglehet”.

A II. egység (TL: a: 8–21, b: 22–30; AL: 9–22) mindkét levélben logikailag azonos módon kapcsolódik az előzőhöz: magyarázza, indokolja a levélírást. Tatyjana hangja naivan őszinte és rajongó; szinte kislányos rimánkodás érződik negatív fokozásaiban: „Хоть редко, хоть в неделю раз... / Чтоб только слышать... / Вам слово молвить, и потом / Всё думать, думать...” Ez a nyíltszívű gyermeki hang Bérczy anafóris-párhuzamos mondataiban szólal meg legjobban: „Ha van csak legkisebb reményem, / Hogy önt, bár ritkán, láthatom, / Ha csak hetenkint egy napon; / Hogy hangját halljam...” Tatyjana „negatív magyarázattal” szolgál szokatlanul merész tettéhez: arról ír, hogy mely esetben *nem* került volna sor levele megírására. Ezután teátrálisra vált a hangja, s ismét egy „negatív gesztus” következik: mi lett volna, ha *nem* találkoznak Anyeginnel? A választ szentimentális olvasmányai sugalmazzák, s itt az irodalmi mintákat idéző emelkedett hangnak ismét Bérczy fordítása felel meg leginkább:

S lecsillapulván egykoron még
Hullámzó lelkem zajlata:
Jött volna egy más, kit a szent ég
Férjül nekem szánt, és leendék
Hű nő s erényes jó anya.

²⁶ PÉTER Mihály: Még egyszer Tatjana leveléről. *Filológiai Közöny* 1958/2. 240.

²⁷ Uo. 240.

Hasonlítsuk össze Áprily megoldásával:

Tudatlan lelkem láza rendre
Enyhülne tán s leszállana,
S akit szívem kíván, kívárva,
Lennék örök hűségű párja
S családnak élő jó anya.

Noha a 28. sort Áprily pontosabban fordítja („по сердцу” – „akit szívem kíván”), s szövege szintúgy emelkedetten irodalmi, Bérczy régiesebb sorai (bennük a „zajlat” és „leendék” szavakkal) hitelesebben csengenek még a mai olvasó számára is.

Levelét Anyegin is „negatív” módon indokolja: arról ír, ami eddig távol tartotta Tatyjanától. A két magyarázatnak azonban eltérő a modalitása: Tatyjana lehetséges, de nem megtörtént dolgokra hivatkozik, Anyegin viszont megtörténteke. Anyegin hangját – Gukovszkijjal ellentétben – nem érzem óvatoskodónak és mesterkéltnak, hanem őszintének, fokozódóan szenvedélyesnek és önmarcan-golósnak. Gukovszkij gunyorosan „a galantéria diadalának” nevezi, hogy Anyegin levele 10. sorában „a gyengédség szikrája”-ként említi Tatyjana annak idején naivan megvallott szerelmét – én ezt inkább a férfiúi tapintat megnyilvánulásának tekinteném. Gukovszkij a Lenszkij halálát felidéző 15–16. sorokat is „sima és ügyesen megcsavart fordulatoknak” nevezi („гладкие и ловко закрученные обороты”²⁸), pedig az ezután következő sorok nyíltan utalnak Anyeginnek a tragikus párbaj után átélt mély lelki válságára. Gukovszkijnek annál is inkább óvatosabban kellett volna megítélnie Anyegin indítékait és stílusát, minthogy a 20–21. sorokban félreismerhetetlenül maga a Költő szól Anyegin hangján (vö. a függetlenség-ről és nyugalomról mondottakat²⁹). Anyegin megbánástól és önvádtól gyötört, keserű és ideges hangját, amely végül kétségbeesett felkiáltásba torkollik, egyik fordítás sem szólaltatja meg adekvát módon. Bérczy számára eleve idegen ez a tónus. Áprily finomít, a „mindenki számára idegen, semmihez sem kötődő” („Чужой для всех, ничем не связан”), már-már XX. századi ember magányát, elidegenedtségét „kisimítja”:

Függetlenül, mástól nem értve,
Azt hittem, kárpótlás nekem
A csend s szabadság. Istenem!
Tévedtem s megbűnhödtem érte!

²⁸ ГУКОВСКИЙ, Г. А.: i. m. 1957. 264.

²⁹ PÉTER Mihály: i. m. 1999. 66.

Ezúttal Mészöly változata került legközelebb az eredetihez:

Ridegségben, le nem kötöten,
Hittem, hogy boldogság helyett
Szabadságot s nyugtot lelek,
De tévedtem s jaj! megbühödtem!

(Itt jegyzem meg, hogy a boldogságot pótló szabadság és nyugalom illúziója Puskin után Lermontovnál is jelentkezik: „Nem várok már semmit a világon, / multamért se vádolom magam. / Szabadságra s nyugalomra vágyom, / s elaludni gondolattalan”. „Kimegyek az éji ködös útra...” Lator László fordítása.)

A III. egység (TL: 31–38; AL: 23–30) gondolati kapcsolódása a megelőzőhöz szintén azonos a két levélben. Mindkettőben éles *nem!* tagadja a címzetthez fűződő kapcsolat megszakításának, elhalásának lehetőségét, s ez mintegy előzetesen felerősíti az utána következő szerelmi vallomás hőfokát. TL-ben a 31–34. sorok a levél érzelmi csúcspontját alkotják: itt tör felszínre forrón és önfeledten Tatyjana szerelme; az utolsó két szó: „я твоя” a kulmináció kulminációja, az egész levél gyújtópontja, amelyet tovább hevít a hirtelen tegezés. Puskin mesterien időzíti a megszólítás szívdobogató váltását, amely végleg megnyitja a társadalmi konvenciók, az illem, a lányos tartózkodás zsilipjeit. E sorok szárnyalását, amelyet egy pillanatra megakaszt a *nem* tagadó szó ametrikus hangsúlya, hogy azután hangismérléssel felerősödve („высшем... совете... воля... твоя”) íveljen a 34. sor már-már bombaként robbanó végéig, s még tovább, a szerelem varázsos névmásainak rímbe állított, mámoros ismétlésével („я” – „твоя” – „с тобой”) – mindezt sajnos egyik fordítás sem adja vissza az eredeti hőfokán, mégpedig ezúttal első sorban a „diszlokáció” következtében. Először is: egyik fordító sem tartja vissza a „tied vagyok” „robbanását” a sor végéig; Bérczy áthajlással és ismétléssel igyekszik kompenzálni, de a váratlanság hatása kisebb, mint az eredetiben:

Az ég akarta, hogy világom
Te légy – s tied vagyok, tied!

Áprilynál tovább gyengül a „robbanás”:

Ezt így rendelte fenn az isten...
Tied szívem, téged szeret!

Galgóczy még inkább elnyújtja, „magyarázza” és ezzel elerőtleníti a váratlan valamást:

Az Ég akarta: légy a társam,
Hisz én tied vagyok, tied!

A második diszlokációs hiba a 35. és 36. sor felcserélése mindegyik fordításban, amelynek folytán a „biztos találkozás” áthajlással is erősített hangsúlyos (ún. réma-) helyzete megszűnik:

Tudtam, hogy végre feltalállak
Záloga ennek életem; (B.)

Tatyjana szerelme már ebben a tematikai egységben is *transzcendens* jelleget ölt: a lány isteni akaratra, eleve elrendelésre hivatkozik. Ezzel szemben Anyegin *e világi* szerelemről szól egyetlen, főnévi igeneves szerkezetek halmozásával hevített körmondatban, amelyben a francia eredetű „szerelmi terminológia” jórészt egyházi szláv köntösben jelentkezik („уст”, „внимать”, „совершенство”, „блаженство”). E tiráda szintaxisát, hevületét, stílusát a lexikális pontatlanságok ellenére is Bérczy fordítása közelíti meg legjobban:

Igen! Önt színről-színre látni,
Követni lépteit, nyomát,
Hallgatni, nézni és imádni,
Felszívni ajka mosolyát,
Szemének egy sugarát lesni,
Rabjának lenni mindenütt,
Lábához haldokolva esni
S végsőt lehellni – ez az üdv! (B.)

A IV. egységben (TL: 39–57; AL: 31–40) legnagyobb az eltérés a két levél között, mégpedig ismét a modalitás síkján. Tatyjana levelében itt álmok, nappali álmodozások, hallucinációk keverednek. Alighanem erre a részre gondolt Szinyavszkij, amikor ezt írta: „...s mi csak nyeljük a könnyeinket, miközben ezeket a hagymázás szavakat halljuk, ezt a gyermekien gyámoltalan gügyögést”.³⁰ Nem meglepő, hogy e „hagymázás szavakat” és sorokat Bérczy érzelmes és kissé régies stílusa tolmácsolja leghívebben; csupán néhány sorát idézem újból³¹:

Meg-megjelentél álmaimban,
Kedves, mint ismeretlen már,
Szemedben a varázs sugár
Lebűvölt, hangod oh mi gyakran
Csendült meg lelkem anda mélyén...
Nem, ez nem álom volt! – Belépvén,
Reád ismertem s döbbenő
Szívem titkon sugá: ez ő! (B.)

³⁰ SZINYAVSZKIJ, Andrej: i. m. 1994. 34.

³¹ Részletesebb elemzésüket lásd: PÉTER Mihály: i. m. 1958. 244–246.

Anyegin ezzel szemben a késői szerelem valóságos gyötrelmeiről ír. Hangja kevésbé emelkedett, mint az előző, III. egységben; az öregedéssel szembenéző, napjait önemésztő, tétlen várakozással töltő férfi ideges és türelmetlen hangja ez, amely a társalgási nyelv keresetlen, prózai szavaitól sem idegenkedik („ташусь”, „наудачу”, „в напрасной скуке”). Bérczy fordításából az AL 31–40. sorai kimaradtak. Áprily fordítása kiegyensúlyozottabb, emelkedettebb az eredetinel:

Ettől megfoszt a sors. Vakon
Vánszorgok, látását remélve,
Oly drága órám és napom –
S amit kimért a sors szeszélye,
Vesztem, pazarlom életem,
Mert súlya úgyis unt nekem. (Á.)

Galgóczy hangvétele valamivel egyszerűbb, de a nyugtalanság intonációi nála is hiányoznak:

De ettől megfosztott sorom:
Vakon vánszorgok csak nyomában,
S bár drága már minden napom,
Tétlen, sivár unatkozásban
Töltöm, mit sorsom mért nekem:
Rövid, de terhes életem. (G.)

E zaklatott rész végén hirtelen felcsendül két sötéten bársonyos, gordonkahangzású sor:

Я утром должен быть уверен,
Что с вами днем увижусь я...

Majakovszkij, aki 1912-ben ki akarta dobni Puskit a Jelenkor Gőzhajójából³², tizenkét évvel később egy irodalmi vitában megvallotta, hogy napokig járt-kelt e sorok varázsától eltelten.³³ Valóban, e két sor szinte emblémaszerűen tükrözi az orosz nyelv dallamosságát, hajlékonyságát és tömörségét – ám mégsem csupán virtuóz szöveg. Gukovszkij észrevette benne Anyegin szerelmes türelmetlenségét: az „утром” (*reggel*) szóval nem a prognosztizálható „вечером” (*este*) áll szemben, hanem a közelebbi időt jelölő „днем” (*nappal*): Anyeginnek nincs tü-

³² BURLJUK, D. – KRUCSONIH, A. – MAJAKOVSZKIJ, V. – HLEBNIYKOV, V.: Pofonütjük a közzlést. In: *A futurizmus*. A bevezető tanulmányt írta, a szövegeket válogatta és fordította Szabó György. Budapest, Gondolat, 1962. 238.

³³ Idézi: *Русские писатели о языке*. Хрестоматия под общей редакцией А. М. Докусова. Ленинград, Учпедгиз, 1954. 401.

relme kívánni az estét...³⁴ A gordonkahangzást nem lenne méltányos számon kérni a fordításoktól, mert azt maga az orosz nyelv szolgáltatja; ám sajnos, a gondolat közvetítése sem pontos. Áprily így fordít:

Reggel hinnem kell rendületlen,
Hogy aznap látom, asszonyom...

Valójában nem „hinnem”, hanem éppenséggel (bizonyosan) „tudnom...”; az „asszonyom” megszólítás pedig fölösleges, „szépemősen” gáláns. Galgóczy változata:

Már reggel bizton kell remélnem,
Hogy nappal újra láthatom...

A „remélnem” szintűgy kevesebb, mint a „tudnom”, de jó a „reggel” és a „nappal” türelmetlen szembeállítás. Mészöly fordítása kissé suta, de ő az egyetlen, aki az első sorban a megfelelő igét használja:

Mindég tudjam reggelre érve,
Hogy Önt még aznap meglelem!

Az V. egységben (TL: 58–75; AL: a: 41–44; b: 45–56) a két levél tartalmilag ismét közelít egymáshoz: mindkettő a bizonytalanság, a kétségek visszatérését jelzi. Tatyjana kétségeit irodalmi minták táplálják: ki hát Anyegin valójában? „Órangyal” (mint Grandison, Richardson hasonló című regényének gáncs nélküli lovagja) vagy „ármányos kísértő” (mint Lovelace, egy másik Richardson-regény, a *Clarissa Harlowe* lelkiismeretlen csábítója)? A regényes-patetikus hangvétel azonban fokozatosan egybefonódik Tatyjana valóságos helyzetének és érzéseinek megszólaltatásával: „Быть может, это всё пустое...” (*Lehet, hogy mindez csak üres [képzeltetés]*), „Но так и быть!” (*Ám legyen!*), „Вообрази: я здесь одна, / Никто меня не понимает” (*Képzeld el: egyedül vagyok itt, senki sem ért meg engem...*). Ez utóbbi két sor már nem a „megálmodott” Anyeginhez szól, hanem az igazához.

A regényes-patetikus szólamot Bérczy hüen tolmácsolja:

Ki vagy te, szólj! Védangyalom,
Kit áldva kelljen áldanom?
Vagy fondor szellemű kísértőm... –

ám a lány egyszerű, köznapi kifejezéseit is romantikus modorban, már-már vörösmartysan szólaltatja meg:

³⁴ Гуковский, Г. А.: i. m. 1957. 266.

Lehet, hogy mind káprázat az,
Mit zsenge lelkem álma látott,
S csalképből alkoték világot...

A 72–75. sorokban, ahol a levél hangja ismét választékosan irodalmivá válik, Bérczy ismét „elemében van”:

Oh jer! szemed tekintetével
Ébreszd fel bennem a reményt,
Vagy vess meg s dőre álmom tépd el,
Érdemlett büntetéseként.

A kétféle stiláris szólam harmonikus egyesítése Áprilynak sem sikerül:

Ki vagy? Őrangyal vagy te, féltöm?
Vagy ártóm és gonosz kísértöm?
Dönts el hamar, hogy lássak itt.

Ez az ingerülten türelmetlen utolsó sor mindkét szólam vonatkozásában disszonáns. Áprily így folytatja:

Lelkem talán csak vágya csalja,
Tapasztalatlanság vakít
S az égi kéz másként akarja...

Ez a hang viszont túl „irodalmi” az eredetihez képest, s némi képzavar is terheli.

Hát jó. Sorsom gyanútlanul
Gyónásommal kezvedbe tettem...

Itt Áprilyt joggal érheti a szemrehányás, hogy magával Tatyjanával minősítetteti annak „gyanútlan gyónását”. A következő sorokban azonban rátalál a lány nem olvasmányait idéző, hanem saját érzelmeitől fűtött, sallangtalanul egyszerű szavaira:

Gondold el, mily magam vagyok,
Nincs egy megértő lelki társam,
Így élek néma tompulásban,
Én itt csak elpusztulhatok...

Anyegin levelében az V. egység két tartalmi alegységre oszlik. A 41–44. sorokban Anyegin visszatérő kétségei fejeződnek ki, félelme Tatyjana reaklásától, amelyet jó érzéssel előre sejt. A stílus választékos, de nem cirkalmazott. Bérczy fordítása kevesebbet is, többet is mond az eredetinel:

Félek, rám súlyosúl haragja,
Látom szemében a szigort;
S talán ravasz fogásnak tartja,
Mi lelkem mélyiből kiforrt.

Hiányzik a levél elejéről visszatérő „megvetés” („презренной”); másfelől, az eredetiben csupán „szelíd kérés” az, ami a fordításban „lelkem mélyiből kiforrt”.

Áprily túlír, cirkalmaz, az utolsó sorban pedig „feddő”-re enyhíti azt, ami az eredetiben „haragos”:

Félek, szerény kérő szavakban
Szigorú szemmel mást se lát,
Csak gyűlölt csejt gyónás alakban –
Már hallom is feddő szavát.

Galgóczy az első két sorban (nála egyébként szokatlanul) tartalmilag és stílusosan is melléfog:

Félek, nem érti halk imáját
Szivemnek – bíráló szeme
Csak megvetett ravasz fogást lát,
S kemény szót szól majd ellene.

Az V. egység *b* szakaszában (45–56) Anyegin az egyre hevesebb vágyakozás és a színlelésre készítő viselkedési szabályok közötti gyötrelmes konfliktusról szól; stílusa választékos, nem lépi át a hagyományos „szerelmi terminológia” határait, de mondatépítkezésében, intonációiban indulat és szenvedély feszül. E szakasz tizenkét sora egyetlen körmondatot alkot, halmozott főnévi igenes szerkezetekkel, fokozó ismétlések és felsorolások hullámaival, amelyeket a józan ész és az illem lehűtő hatása csillapít kényszerűen. Ezt az emelkedett hangú, szenvedélyes tirádát Áprilynak sikerül leginkább megszólaltatnia:

Ha tudná, mit jelent epedve	Kérést, gyónást, panaszt: a lelkem
Szomjazni, míg a vágy hevít,	Minden szavát kimondani –
Lobogni s hús eszünk követve	S tüzem színlelt közönybe zárva
Csitítani vérünk lángjait,	Fegyelmezni szemem, szavam,
Vágyódni, hogy térdét öleljem,	Csevegve tettetni magam
Lábánál sírva vallani,	S vidám szemmel nézni magára!... (Á.)

A befejező VI. rész mindkét levélben mindössze négy sorból áll. Látszólag nagy a hasonlóság közöttük, azonban érzelmi tartalmukban jelentősen különböznek egymástól. Tatyjana most is optimista, bizakodó: bízik Anyegin tisztességében és rábízta magát, leküzdve saját félelmét és szégyenérzetét:

Végzem – s átfutva levelem,
Szégyen fog el és félelem...
De bízom ön becsületében,
Kezesem ez s oltalmam nékem. (B.)

Áprily felfogásában az eredeti szöveg értelme némileg elmozdul: nála az kap hangsúlyt, milyen nagy a levél tétje, s Tatyjana erre alapozza bizalmát:

De jelleme kezes nekem,
Bízom: a sorsom van kezében... (Á.)

Galgóczy „túlírja” a szöveget, feloldva annak feszes tömörségét:

De zálog jelleme nekem,
S hiszem, hogy van miért remélnem... (G.)

Mészöly fordítása gondolatilag és tömörségében is hű:

De Ön lovag s ez épp elég:
Magam rábízom bátran Önre. (M.)

Ezzel szemben Anyegin záró sorai nem derűlátóak: ő azért küldi el levelét, mert már nem képes és nem is akarja leküzdeni önmagát. Nem a Tatyjana iránti bizalom vezérli, hanem a „jöjjön, aminek jönnie kell” reményvesztett rezignációja. Tatyjana levelének végső kicsengése *lelkierőről* tanúskodik, Anyegin leveléé *a lelkierő hiányáról*.

Bérczy fordítása jó, de inkább fatalizmust fejez ki, mint lelki gyengeséget:

Legyen, a kockát elvetettem;
Szinlelni nincs erőm tovább;
Ítéljen bármiképp felettem:
Magam sorsomnak adom át! (B.)

Áprily erőteljesebben hangsúlyozza a levélíró önmagával vívott küzdelmének feladását:

Mindegy. Szívemmel szállni szembe
Nincs több erőm már, lankadok:
Eldőlt: hatalmában vagyok,
Beletörődtem végzetembe. (Á.)

Galgóczy fordítása hidegebb, kevésbé zaklatott az eredetnél, inkább a rezonőr hangján szól, mint az elgyötört szerelmesén:

Legyen hát! Nincs többé erőm,
Hogy önmagammal szembeszálljak.
Hatalmában vagyok magának,
A Sorsra bízom hát jövőm. (G.)

Mészöly fordításának ismét nagyobb az érzelmi-hangulati hűsége:

De én ki már nem irthatom
E szenvedélyt többé belőlem:
Legyen! Végezzen Ön felőlem:
Magam sorsomnak megadom! (M.)

A két levél egybevetéséből kitűnik, hogy egyfelől, valóban van köztük hasonlóság, mégpedig nemcsak a nyelvi kifejezés szintjén, hanem a szövegek tartalmi felépítésében, az ún. makrostruktúrákban és azok gondolati kapcsolódásában is; másfelől, e hasonlóság háttéréből jelentős különbségek emelkednek ki. Arra is érdemes figyelni, hogy olykor még a látszólag azonos vagy hasonló motívumok, illetve megfogalmazások mögött is érzékelhetők a különbségek. Íme néhány példa:

Mindkét levélíró felpanaszolja *magányosságát*, de ez kétféle magány: Tatyjanáné főként lelki, alkati adottság, amelyet a falusi életkörülmények csupán felerősítenek: „Вообрази: я здесь одна...” (TL: 68. sor) – csak Mészöly fordítja le az oly fontos helyhatározó szócskát: „Képzeld, mily egyedül vagyok: / Ah, senki itt engem nem ért meg...” [kiemelések – P. M.]. Ezzel szemben Anyegin magánya egy elidegenedési folyamat „végterméke”, maga által előidézett, megszenvedett magány: „От всего, что сердцу мило, / Тогда я сердце оторвал” (AL: 18. sor), „Mindent, mi kedves volt szívemnek, / Szívemtől megtagadtam én...” (G.).

Mindkét levélíró megvallja (egyébként minden szerelmes ember természetes) vágyát, hogy minél gyakrabban és minél hosszabb ideig lehessen szerelme tárgyának közelében, ám – nemüknek, életkoruknak, személyiségüknek megfelelően – más-más módon vallanak. Tatyjana, mint láttuk, „kislányos rimánkodással”, fordított fokozással (ún. antiklimaxszal): „...Hogy önt, bár ritkán, láthatom, / Ha csak hetenkint egy napon; / Hogy hangját halljam...” stb. (TL: 11–15. sor). Anyegin ezzel szemben – férfitürelmetlenséggel, hiperbolikus formában: „Нет, немедленно видеть вас, / Повсюду следовать за вами...” (AL: 23–24. sor) [kiemelés – P. M.]. Percenként látni önt, mindenhova követni; Áprily fordításában: „Követni mindenütt magát, / Mozdulatát kísérni szemmel...”

Mindkét levélben előfordul a „смирить волнение” kifejezés, amelynek jelentése *hullámozást* (átvitt értelemben: *izgalmat*) *lecsillapít*. A kifejezés francia mintát követ: „apaiser les flots”, „apaiser les agitations de l’âme inexpérimentée”.³⁵

³⁵ Lásd Виноградов, В. В.: i. m. 1935. 223.

Tatyjana spirituális értelemben és enyhítő többes számban használja a kifejezést: „Души неопытной волненья / Смирив со временем...” (TL: 26–27. sor), amit Bérczy kissé régies emelkedettséggel, de alapjában stiláris hűséggel fordít: „S lecsillapulván egykoron még / Hullámzó lelkem zajlata...” Anyeginnél ellenben határozottan „földi”, érzéki értelmet nyer a kifejezés, s ennek intenzitását a mondatban rejlő antitézis tovább erősíti: „Пылать – и разумом всечасно / Смирять волнение в крови...” (AL: 47–48. sor). Galgóczy hű fordításában: „Lobogni – s józan értelemmel / Csitítani vérem vad hevét...”

Itt említem meg (noha ez a levelek szövegén kívül esik), hogy a költő Tatyjanáról és Anyeginről egyaránt azt írja, hogy olyan szerelmes, „mint a gyermek”: „Татьяна любит не шутя / И предается безусловно / Любви, как милое дитя” (III, 25) [kiemelés – P. M.]. „Татjana úgy szeret s hevül / S úgy adja szívét, mint a gyermek, / Egészen és feltétlenül” (Á.) „Сомнения нет: увы! Евгений / В Татьяну как дитя влюблен / В тоске любовных помышлений / И день и ночь проводит он” (VIII, 30) [kiemelés – P. M.]. „Hősünk, jaj! kétség nincsen ebben, / Szerelmes lett, mint egy gyerek, / Bús, szenvedélyes révületben / Telnek napok meg éjjelek” (Á.) Tatyjanára vonatkoztatva a hasonlat arra utal, hogy a lány, óvatoskodás és fenntartások nélkül, *egészen és feltétlenül* szeret. Anyeginnél a „mint a gyermek” hasonlata a józan megfontolásnak ellentmondó makacsságot emeli ki: „A józan észnek mit sem áldoz: / A díszes ház bejáratához / Hajt minden nap, s Tányára vár...” (VIII, 30) (G.).

Ajánlott olvasmányok jegyzéke

- BELINSZKIJ, Visszarion: *Puskinről, Lermontovról, Gogolról*. Válogatta: Nyíri Éva. Budapest, Magyar Helikon, 1979.
- FÓNAGY Iván: *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák* (= Linguistica. Series C. Relationes 3). MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990.
- PÉTER Mihály: Még egyszer Tatjana leveléről. *Filológiai Közöny* 1958/2.
- SZINYAVSZKIJ, Andrej: *Séták Puskinnal*. Fordította: Szőke Katalin. Budapest, Európa, 1994.
- АХМАТОВА, Анна: *О Пушкине*. Ленинград, Советский писатель, 1977.
- БЛАГОЙ, Д.: *Мастерство Пушкина*. Москва, Советский писатель, 1955.
- БОЧАРОВ, С. Г.: *Поэтика Пушкина. Очерки*. Москва, Наука, 1974.
- БРОДСКИЙ, Н. Л.: *Евгений Онегин, роман А. С. Пушкина*. Издание 4-е. Москва, Учпедгиз, 1957.
- ВИНОГРАДОВ, В. В.: *Язык Пушкина*. Москва–Ленинград, Academia, 1935.

- ГУКОВСКИЙ, Г. А.: *Пушкин и проблемы реалистического стиля*. Издание 2-е. Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1957.
- ЛОТМАН, Ю. М.: *Пушкин. Биография писателя. Статьи и заметки 1960–1990. «Евгений Онегин». Комментарий*. Санкт-Петербург, Искусство 1995.
- ПУШКИН, А. С.: *Полное собрание сочинений в 10 томах*. Т. 7. Москва, Издательство АН СССР, 1958.